

Запара С.І., к.ю.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

СПЕЦІАЛЬНО-ЮРИСДИКЦІЙНІ ПРИНЦИПИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Принципи виступають підґрунтям системи норм цивільного процесуального права, центральним поняттям, основою системи процесуальних законів. Для виявлення специфічних властивостей принципів останні класифікуються на групи за різними ознаками: за дією у системі права (загальні, міжгалузеві і галузеві); за роллю в регулюванні процесуально-правового становища суб'єктів правовідносин (принципи, які визначають процесуально-правову діяльність суду, принципи, що визначають процесуальну діяльність осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу); за об'єктом правового регулювання (принципи організації правосуддя і функціональні, які визначають процесуальну діяльність суду і учасників процесу) тощо [1, с.17].

Одним із викликів сьогодення є необхідність завершення чергового етапу розвитку нормативно-правового регулювання соціально-трудова правовідносин в Україні, що передбачає прийняття нового Трудового кодексу України та вироблення механізмів реалізації захисту права на працю. Останнє, на нашу думку, пов'язане із розробкою нової концепції вирішення трудових спорів, що повинна звершитись прийняттям нового Закону України «Про систему вирішення трудових спорів в Україні» та внесенням змін до Цивільно-процесуального кодексу України. Виконання цього завдання пов'язане із виробленням цивільно-процесуальних принципів, які враховуючи міжнародний досвід та національні традиції забезпечать належний захист права на працю.

Однією з особливостей нової системи вирішення трудових спорів повинно стати функціональне поєднання різних форм захисту права на працю. При цьому ефективність системи залежить від узгоджуваності та взаємодоповнюваності її компонентів, що створюють можливості захисту у сфері соціально-трудова правовідносин. В новій системі відбувається гармонійне поєднання позасудових та судових інструментів, одночасне

вироблення яких мінімізує ризики невиправданого посилення одної із форм захисту права на працю, за рахунок іншої. Авторське бачення нової системи побудоване на специфіці соціально-трудова відносин, які мають триваючий характер та зобов'язують їх учасників до постійного соціального діалогу. З огляду на це повинні і трансформуватися форми захисту прав та інтересів учасників соціально-трудова правовідносин.

Класифікаційними критеріями процесуальних принципів у сфері захисту права на працю є функціональність та юрисдикційність. *Загально-функціональні* принципи вироблені цивілістичною наукою та практикою закріплені в Конституції України, цивільному процесуальному кодексі та законах України. *Спеціально-юрисдикційні* принципи повинні бути закріплені у спеціальному законі, що регламентує нову систему вирішення трудових спорів в Україні та який повинен враховувати інституційні особливості вирішення трудових спорів у запропонованому вимірі.

До *загально-функціональних принципів* цивільного процесу слід віднести принципи: принципи законності; здійснення правосуддя на засадах рівності громадян перед судом; незалежності суддів і підкорення їх тільки закону; одноособового та колегіального розгляду цивільних справ; державної мови судочинства; гласності; диспозитивності; змагальності; публічності та судового керівництва; процесуальної рівноправності сторін; трьохінстанційності та забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду; усності; безперервності; обов'язковості рішень суду тощо. При цьому загально-функціональні принципи вирішення трудових спорів повинні враховувати надбання цивілістичної спадщини, мати доктринальний характер та тривалий час використовуватися у судовій практиці.

До *спеціально-юрисдикційних принципів* мають бути віднесені ті принципи, які є системно-утворюючими, ідейними та водночас конкретними та зрозумілими у застосуванні нової системи вирішення трудових спорів в Україні.

Ключовим питанням в новій системі вирішення трудових спорів є формулювання спеціально-юрисдикційних принципів, на основі яких має

відбуватися вирішення соціально-трудових конфліктів. Спеціально-юрисдикційні принципи враховуючи специфіку захисту права на працю та особливість діяльності юрисдикційних органів (судові та позасудові), передбачають основні засади захисту права на працю.

Судовий порядок вирішення трудових спорів базується на загально-функціональних принципах та спеціальних, які враховують специфіку вирішення даної категорії справ.

Проводячи фундаментальне дослідження судового захисту права на працю, В.Ф. Безп'ята відносить до принципів у цій сфері наступні: *забезпечення судового захисту права на працю; рівність працівника (працівників) і адміністрації перед законом і судом; законність при розгляді трудових спорів; доступність та безкоштовність розгляду трудових спорів; оперативність розгляду трудових спорів; застосування на основі соціального діалогу процедури за участю примирювальних органів розгляду трудових спорів; єдність судових процедур для судового розгляду як індивідуальних, так і колективних трудових спорів; забезпечення реального виконання рішень трудових спорів, відповідальність посадових осіб за невиконання органів, що розглядають трудові спори*¹.

Відповідно до норм Рекомендації №R (81)7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, які полегшують доступ до правосуддя, вироблені наступні принципи: *інформування громадськості, спрощення процедури розгляду справи, прискорення провадження, відповідні судові витрати та наявність особливих процедур* [2].

Беручи зазначені принципи за основу, зауважимо, що в межах нашого дослідження слід звернути особливу увагу на дуалістично-взаємний характер принципів *верховенства права та законності*, які поряд із загально-функціональним значенням у трудових спорах набувають специфічного смислового правозастосування як юрисдикційно-спеціальні. Принцип верховенства права передбачає, з одного боку, стабільність і передбачуваність правових норм, а з іншого боку, забезпечує доступність системи захисту прав

людини, системи правосуддя на тлі її незалежності від виконавчої і законодавчої гілок влади.

Другим за значенням принципом у цій царині є принцип *доступності* розгляду трудових спорів. Його реалізація пов'язана із двома аспектами: забезпечення судового захисту права на працю та фінансова спроможність осіб звернутися до суду. Причому забезпечення судового захисту права на працю пов'язана із конституційними засадами правового регулювання, а саме правом безпосереднього звернення до суду у випадку необхідності захисту порушеного права чи інтересу особи. Зазначена теза носить доктринальний характер та не потребує аналізу в межах даного дослідження.

Третім у ієрархії юрисдикційно-спеціальних принципів судового захисту права на працю є *принцип оперативного розгляду спору*.

В переважній більшості країн світу судових розгляд трудових спорів має більш гнучкий характер по-відношенню до загального цивільного процесу, що проявляється у строках, усності розгляду, поданні доказів, запровадженні скороченого провадження тощо.

Четвертим принципом судового захисту права на працю є *принцип формування складу суду залежно від предмету спору*. Йдеться про одноосібний та колегіальний розгляд справи, предметом якої є трудові правовідносини. Залучення представників народу до здійснення правосуддя є давньою традицією, розвинутою ще у античні часи та період Середньовіччя. У той час правове регулювання відбору представників суспільства для здійснення суддівських обов'язків відбувалось у трьох напрямках: 1) регламентація цензових умов, що використовувались в якості критерію відбору народних представників; 2) деталізація норм, що встановлювали порядок, періодичність та підстави для звільнення від суддівських обов'язків, а також відповідальність за нез'явлення до суду; 3) встановлення повноважень посадових осіб, відповідальних за виконання законодавства про призив народних представників. При цьому, основним умовами участі народних засідателів в діяльності органів правосуддя з античного періоду до Нашого часу були

майновий, кастовий та віковий цензи, а також цензи благонадійності, освіти, гендерний та стану здоров'я [3, с. 14].

Відповідно до сучасної української практики, згідно із ст. 18 ЦПК України розгляд цивільних справ у судах першої інстанції провадиться одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду.

На нашу думку, залежно від змісту позовних вимог трудовий спір повинен розглядатися суддею одноосібно, або колегіально у складі з народними засідателями, які пропорційно представлені сторонами найманих працівників та роботодавців. З огляду на характер спору щодо виконання і тлумачення колективних угод, зокрема, якщо однією із сторін є профспілка, вважаємо, вони повинні розглядатися судом у складі з народними засідателями які пропорційно представлені сторонами найманих працівників та роботодавців і мають досвід із соціально-трудова питань.

П'ятий *принцип* судового захисту права на працю пов'язаний із *правом на медіацію*, т.б. можливістю залучення трудового медіатора у випадку звернення сторони (сторін) спору або відповідно до ухвали суду.

Результативність правозастосування застосування зазначених принципів залежить від комплексного підходу у вирішенні трудових спорів, що передбачає надання широких можливостей розв'язання конфлікту у позасудовому порядку.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що з огляду на функціональний та юрисдикційний класифікаційні критерії процесуальних принципів у сфері захисту права на працю, слід виділити *загально-функціональні* принципи та *спеціально-юрисдикційні* принципи. При цьому останні повинні бути закріплені у спеціальному законі, що регламентуватиме нову систему вирішення трудових спорів в Україні враховуватиме інституційні особливості вирішення трудових спорів, що вирішуватимуться у судовому та позасудовому порядку. До *спеціально-юрисдикційних принципів судового захисту права на працю* мають бути віднесені ті принципи, які є системно-утворюючими, ідейними та водночас конкретними та зрозумілими у застосуванні нової системи вирішення трудових спорів в Україні, а саме

принципи: законності та верховенства права; доступності; оперативності;
принцип формування складу суду залежно від предмету спору; медіації.

Література:

1. Логінов О.А., Штефан О.О. Цивільний процес України: навч. посіб. [Текст] / О.А. Логінов, О.О. Штефан. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 368 с.;
 2. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К.: Істина, 2010. – 488 с. с.241-243.
 3. Горбунова Е. А. Генезис процедуры отбора представителей общества для отправления правосудия и присяжных заседателей в российской империи и зарубежных государствах : историко-правовой аспект : автореферат дис. кандидата юридических наук : 12.00.01. – теорія и история права и государства, история учений о праве и государстве. Саратов. – 2010. – 27 с.
-